

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ
Ақтөбе облысы филиалы

АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖАЗБА

Тақырыбы: «Ауыл шаруашылық жерлерін қайта құру, жетілдіру және орналастыру»

Орындаушы: Әмірханов Дәурен Серікұлы -
Мөңке би ауылдық округінің әкімі

Ақтөбе қаласы 2024 ж.

Кілт сөздер:

Ауыл шаруашылығы, топырақ, егіншілік, шабындық

Кіріспе

Ауыл шаруашылығына қатысты ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді бейімдеудің негізгі бағыттарының бірі - аумақты ұйымдастыруды және топырақ құрылымын оның ландшафтық, топырақ-климаттық жағдайларға сәйкестігін арттыру бағытында қайта қарауы болып табылады. Жердің жаңа құрылымын ұйымдастыру кезінде егістік алқаптарының, ормандарды молықтырудың, сондай-ақ шабындықтар мен жайылымдардың үлгілік параметрлері пайдаланылады. Табиғи-агроөнеркәсіптік учаскелерге сәйкес, жердің басқа санаттарына айналуына байланысты егістік жерлердің үлесі азайды. Шабындықтарда өзендердің су қоймаларында орналасқан аудандарда су қорғау аймағы, оларды пайдалану үшін ыңғайсыз шалғайдағы жайылымдық аймақтар дамуы керек. сондай-ақ пайдаланылмаған жер (бұталар, батпақтар, кен орындар және т.б.) шабындықтарға жарамды және қолданыстағы шабындықтардың жанында орналасқан. Жайылымдарда мал шаруашылығы фермаларын, кешендерді, жазғы лагерьлердің жанында орналасқан егістік жерлерді дамыту керек. Жерді трансформациялау жерді пайдаланудағы кемшіліктерді жоюға, ауыл шаруашылық жерлерінің аумағын оңтайландыруға және конфигурациялауға мүмкіндік береді.

Негізгі бөлім (ауылдық округке қарасты ауылшаруашылық мақсаттағы жерлерді оңтайлы игеру және бос жатқан жерлерді егіншілік пен шабындыққа тиімді пайдалану)

Ауыл шаруашылық жерлерін игеру және бос жатқан жер учаскелерін тиімді игеру

Ауылшаруашылық жерлерге трансформациялау: қоршаған ортаны қорғау мақсаттарына ие болмайтын, төмен деңгейлі және жақын маңайдағы ауыспалы өткелдердің бір бөлігі; жоғары құнарлы топырақта закустарен және сулы-батпақты жерлер, қолда бар немесе ауылшаруашылық жерлермен араласқан; қоршаған ортаның құндылығы жоқ орта ормандардың және бұталардың аудандары;

ауылшаруашылық жерлерге араласқан немесе олармен шектесетін учаскелер, олардың шағын контуры мен үзіндісі; кономикалық маңызын жоғалтқан далалық жолдар; жерді рекультивациялау бойынша жоспарланған жұмыс. Мал азығы жерлеріне ауысқан кезде мал шаруашылықтары мен шаруа қожалықтары жанындағы жоғары тиімді жайылымдарды ұйымдастырудан тұратын дифференциалды тәсіл қажет. Қашықтан және ыңғайсыз орналасқан аудандар, әдетте, шабындықтардан бас тартады. Шөпті механикаландырылған шөп шабындықтарына және керісінше ылғал жайылымдардың жоғары өнімді жерлерін айырбастауға болады, ал мал шаруашылығы фермаларының аумағында орналасқан шалғындар аудандары суармалы егістік жерлерге бөлінеді. Ауыл шаруашылығына қатысты ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді бейімдеудің негізгі бағыттарының бірі - аумақты ұйымдастыруды және топырақ құрылымын оның ландшафтық, топырақ-климаттық жағдайларға сәйкестігін арттыру бағытында қайта қарауы болып табылады. Жердің жаңа құрылымын ұйымдастыру кезінде егістік алқаптарының, ормандарды молайтудың, сондай-ақ шабындықтар мен жайылымдардың стандарттық параметрлері пайдаланылады. Табиғи-агроөнеркәсіптік учаскелерге сәйкес, жердің басқа санаттарына айналуына байланысты егістік жерлердің үлесі азайды. Шалғындарда өзендердің су қоймаларында орналасқан аудандар, су қорғау аймағы, оларды пайдалану үшін ыңғайсыз жайылым аудандары, сондай-ақ пайдаланылмаған жерлер (бұталар, батпақтар, кен орындар) дамуы керек. Жайылымдарда мал шаруашылығы фермаларын, кешендерді, жазғы лагерьлердің жанында орналасқан ауылшаруашылық жерлерді игеру қажет.

Халықаралық тәжірибе

Ауылшаруашылығының тарихи-географиялық даму кезеңдерінде оның табиғи ортаға әсері, ғылыми — техникалық — әлеуметтік — экономикалық бірнеше сатыдан өткені байқалады. Әрбір сатыда еңбек бөлісуінің тауарлылығының жоғарлауына техникалық және энергетикалық деңгейінің өсуіне байланысты, агроценоздағы зат айналысы қарқындап, еңбек өнімділігі артып, жерді пайдалану өзгерді. Ғылыми тұрғыдан алғанда егіншілік жүйесінің дамуы, әсіресе үш танапты, кейіннен кең көлемді ауыспалы егістіктерге ауысуы оның өнімділігін жоғарылатты. Әлемдік экономиканың дамуындағы негізгі заңдылықтардың бірі-бұл ауылшаруашылығындағы еңбеккерлердің

үлесінің шамамен 2-3 % болуы. Активті тұрғындардың 47 % ауылшаруашылығында еңбек етсе, осы көрсеткіш АҚШ, Англия, Германия, Франция сияқты дамыған елдерде 2-3 %, ал қалған дамушы елдерде тұрғындардың 60-76 % ауыл шаруашылығында еңбек етеді. Жалпы алғанда ауылшаруашылығы материалды өндірістің басқа салаларымен салыстырғанда кешеуілдеп қалған, себебі еңбек өнімділігі төмен, әлемдік жалпы ішкі өнімнің тек 10 % ауылшаруашылығы береді.

Ауылшаруашылығының дамуының бірнеше сатылы кезеңдерден өтті. Ауылшаруашылығында негізгі өндіріс құралы жер болған себепті және тұрғындардың әлеуметтік құрылымына байланысты бір мемлекеттің өзінде әлеуметтік-өндірістік белгілері бойынша өзгешеленетін ауыл шаруашылығы аудандарын бөлуге болады. Соған байланысты көптеген ғалымдар ауыл шаруашылығын аудандасуына тағы басқа да ерекшеліктеріне байланысты бірнеше типтерген бөлген. Біздің елімізде А.Н.Ракитниковтың ұсынған типологиясы қолданылады. Ауыл шаруашылығы типі дегеніміз – бұл белгелі бір аграрлық қатынастардың тұрақты жиынтығы, тауарлық-мамандануы және шаруашылықты жүргізу жүйесі. Бір немесе бірнеше типтер таралған кең ареалдарды ауылшаруашылығы аудандары деп атайды. Жалпы ауылшаруашылығы географиясы өнеркәсіппен салыстарғанда баяу өзгеретін тұрақты сала. Соңғы уақытта әрбір табиғи аймақта өзімдік маманданған аграрлық өндірістер қалыптасқан. Соған байланысты қазіргі заманғы ауыл шаруашылығының негізгі келесідей әлеуметтік – типтік топтары бар.

дәстүрлі өнімін өзі тұтынатын немесе жартылай тұтынатын шаруашылық.

дәстүрлі жартылай тауарлы латифундистік- қожалықтық шаруашылықтар.

нарықтық –тауарлы іскерліктік шаруашылықтар.

мемлекеттік бірлестіктік шаруашылықтар.

Нарықтық экономикасы дамыған елдерде тауарлы іскерліктік шаруашылықтар көп дамыған, ал дамушы елдерде дәстүрлі шаруашылықтар мен нарықтық- тауарлы іскерлікті шаруашылықтар дамыған.

Ауыл шаруашылығының аумақтық-өндірістік бірлігі – бұл шаруа қожалығы немесе кәсіпорын, оның әлеуметтік-экономикалық жағдайы, көбінесе өндірілген жалпы тауарлы өнімнің көлемі мен бірге жер көлеміне байланысты да анықталады. Осы көрсеткіш Австралиядағы шаруа қожалығының жер көлемі бойынша 1,5 мың гектар болса, АҚШ

пен Канадада 200 гектар, Еуропада 17 гектар, Жапонияда шамамен 2 гектар.

Қорытынды

Ауылшаруашылық мақсаттағы жер учаскелері тиімсіз жағдайда шаруа қожалықтарымен жеке кәсіпкерлерге беріліп кеткен. Қазіргі уақытта көптеген ауылшаруашылыққа қатысты жер учаскелері тиімді игерілмей тұр. Ауылшаруашылық мақсаттағы жерлерді игеру үшін жергілікті тұрғындарға оның ішінде шаруа қожалықтарға мал басын көбейтуге, тұрғындарға шабындық шабуға яғни, мал азығын дайындауға беру қажет. Сонымен қатар, бау-бақша егумен айналысатын тұрғындарды да жермен қамтамасыз ету қажет. Ауылшаруашылық мақсаттағы жер учаскелерін тиімді пайдалану жергілікті жердің дамуына үлкен үлес қосады.

Артықшылықтары: Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер учаскелерін тиімді пайдалануда жергілікті жердің тұрғындарының тұрақтылығын сақтау және кәсіпкерлік саласының дамуына және салық түсімінің көбеюіне әкеледі.

Кемшіліктері: Ауыл шаруашылық мақсаттағы жерлердің шаруа қожалықтарын ашып ары қарай жұмыстарын жүргізбей пайдаланып отыратын жеке тұлғаларға беріліп кетуі.

Ұсынылатын шешімдер / нұсқаулар

Ауылшаруашылық мақсаттағы жерлерді тиімді пайдалану үшін жер учаскелерін бөлу қажет.

Біріншіден мал жайымы үшін, жайылым жерлерді жергілікті жердің тұрғындарына немесе шаруа қожалықтарына мал басын асылдандыру және көбейту мақсатында беру қажет.

Екіншіден шабындық үшін, шабындық жерлерді мал азығын дайындайтын арнайы жеке кәсіпкерлерге болмаса, ауыл тұрғындарға яғни, шөп шабатын бригадаларға маусымдық мақсатта жалға беру қажет. Бұл мақсатта тұрғындар мен шаруа қожалықтарына төмен бағада мал азығы тасымалданатын болады.

Үшіншіден бау бақша дақылдарын егу үшін, жер учаскелерін жалға

беру қажет. Бұл мақсатта тұрғындар жергілікті жердің таза, сапалы өнімдерін тұтынады және баға тұрақтылығы сақталады.

Қолданылған әдебиет тізімі

Ауыл шаруашылығы жерлерін түгендеу мақсатында Қазақстан Республикасы мемлекеттік геодезиялық желілерін жаңғырту / Б. Е. Бердижаров, Ж. З. Толеубекова, Е. Ж. Маусымбеков, Т. К. Қуанышбек // С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің ғылым жаршысы. – 2023. – No. 1-1(116). – Р. 291-299. – DOI 10.51452/kazatu.2023.1(116).1355.

Қазақстан Республикасы Жамбыл облысының ауыл шаруашылығын игеру жерлерінің деградациялануын бағалау / В. С. Крылова, И. Б. Скоринцева, Т. А. Басова, Г. Алдажанова // География және су ресурстары. – 2021. – No. 4. – Р. 10-17

Жагипарова, Т. Т. Системы мониторинга и оценки состояния земель сельскохозяйственного назначения Республики Казахстан / Т. Т. Жагипарова // Сибирская деревня: 70 лет с начала освоения целинных и залежных земель в России : Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 70-летию с начала освоения целинных и залежных земель в России, Омск, 06 июня 2024 года. – Омск: Омский государственный аграрный университет им. П.А. Столыпина, 2024. – С. 357-362.